
Dán történelem – felsőfokon

II. Keresztély (élt: 1481–1559, uralkodott: 1513–1523) a dán történelem kivételesen ambiciózus, de kivételesen drámai sorsú alakja is: a hírhedt „stockholmi vérfürdő” elrendelője, aki élete utolsó huszonhét évét várfogságban töltötte. Vasakarattal központi hatalomra és az északi országok egységére törő, komoly európai tekintéllyel rendelkező politikus, de kiismerhetetlenül rejtélyes, szélsőségesen ellentmondásos jellem, aki ma hazájában (talán éppen ezért) a legismertebb király. A neves dán napilap, a *Politikens* 1999-ben felmérést készített arról, hogy melyik a XX. század legjobb dán regénye; ezt a címet az olvasók Johannes V. Jensen Nobel-díjas író Kongens Fald című könyvének adták. (Magyarul: A király bukása, Kráter kiadó, 2013.) A könyv 1900-ban született, így különösen érdekes ez a döntés, amelynek okát – bizvást állíthatjuk, hogy főként – a címszereplő II. Keresztély király izgalmas személyiségében kereshetjük. Ennek fényében igencsak meglepő, hogy Dániában 1800 óta nem írtak róla önálló monográfiát! Ezt a meghökkentő hiányt pótolja, és nem is akárhogy, *Lars Bisgaard* tavaly megjelent nagyszabású, függelékek nélkül is kereken négyszáz oldalas műve, amelynek címe nemes egyszerűséggel: Christian 2. – En biografi (II. Keresztély életrajza, Gads Forlag, 2019.)

Lars Bisgaard az odensei központú, de az országban összesen hét kampuszt fenntartó Dél-dániai Egyetem (*Syddansk Universitet*) lektora, szakterülete a késő középkori és reneszánszkori dán történelem, azaz éppen II. Keresztély kora. Ennek köszönhetően a király életútjának a legapróbb részleteit is taglaló ismertetése a kor gazdasági, társadalmi, vallási és politikai viszonyainak és törekvéseinek széles ívű áttekintésébe ágyazódik. E tabló alapossága és tudományos meg-

alapozottsága azonban a pazar kiállítású, színes képekkel és illusztrációkkal bőségesen díszített könyvnek csupán az egyik fő érdeme. A másik az elemző- és kutatómunka. A *Szakirodalom* cím alatt felsorolt könyvek és tanulmányok száma meghaladja a háromszázat (423–436. o.), de még érdekesebbek a *Jegyzetek* (408–422. o.), amelyek fejezetenkénti bontásban hivatkoznak a törzsszöveg egyes állításainak még nem publikált, de dokumentálható eredeti forrásaira. Ehhez Bisgaard imponálóan gazdag levéltári anyagot, mindenekelőtt valóban az érintett szereplők között váltott leveleket használt és dolgozott fel, amivel a hitelesség szavatolásán is túlmenően élővé-elevenné tette a régmúlt idők szereplőit és eseményeit. Hozzátehetjük, a szerző emellett kitűnő tollú mesélő is.

A könyv egy rövid prologus és egy ugyancsak rövid epilógus közé foglalt tizenhat, többé-kevésbé azonos terjedelmű (huszonöt-harminc oldalas) fejezetből áll. Ezek nincsenek ugyan külön részekbe szervezve, de lehetnének. Ha így lenne, akkor kevésbé szimmetrikus elosztású hármas egységet kapnánk. Az első ilyen logikai egység a király gyermek- és ifjúkora volna, a korabeli helyzetkép felvázolásával a háttérben (6–65. o.). Ezt követik a felnőttkort meghatározó események, amelyeknek a negyedik és a tizenkettedik fejezet adhat bizonyos keretet; az előbbi Keresztély apjának, János királynak Svédországgal kialakult konfliktusát mutatja be (1501–02), az utóbbi pedig az 1520 „sötét novemberében” bekövetkezett tragikus eseményeket. E két mozgalmas fejezet közé ékelődnek a természetesen szárazabb, de a kor és a királyi életpálya megértéséhez ugyancsak nélkülözhetetlen vonatkozások, szövevényes szövetségi és bonyolult családi viszonyok, házasságok és más meghatározó személyes (szerelmi és egyéb) kapcsolatok (66–287. o.). Végezetül pedig, J. V. Jensen könyvcímét kölcsönvéve, „a király bukásának” eseménytörténetét, okait és következményeit feltáró önálló fejezeteket olvashatjuk (288–400. o.).

A mű a királyról írt korábbi életrajzok számbavételével indul. Túl azon, hogy ez a téma megkerülhetetlen, mivel a király iránti érdeklődés mindig nagy volt, és különböző korokban, más-más ideológiai megközelítésben születtek róla jelentős művek, ez módot ad a szerzőnek arra is, hogy *in medias res* mindjárt a legkézenfekvőbb kérdéssel,

a király ellentmondásos személyiségével foglalkozzon. Az első fejezet (*En europaeisk fyrste*, Egy európai herceg) egyik alfejezetének címe: A lehetetlen életrajz (Den umulige biografi), és ezzel korántsem csupán önnön vállalkozására utal a szerző. Sem a XVI. századi kortárs vagy csaknem kortárs elemzők, sem pedig a későbbi nagy dán történészek (köztük a három északi országról az 1860-as években ötkötetes munkát író *C. F. Allen* vagy az ugyanebben a korban élő még jelentősebb *Caspar Paludan-Müller*) sem tudták kivonni magukat az „európai herceg” kiszámíthatatlan, indulatos természetének hatása alól, ami miatt Svédországban már kortársai a „Kristian Tyrann” (Zsarnok Keresztély) gúnynevet aggatták rá. Korán kialakult tehát a dilemma, és bár a történészek hol erre, hol arra billentik a mérleg nyelvét, azóta sincsen rá meggyőző válasz: racionális, komoly államférfi volt-e II. Keresztély, avagy végletes és végzetes szeszélyessége (legalábbis olykor) egyenesen beszámíthatatlan örüllté tette?

A könyv ezután helyzetképet ad a korabeli Európa egy leendő dán király szempontjából fontos erőviszonyairól. E képben ő maga sem akármilyen háttérrel rendelkezik. Szűkebb családjában csak a dédapai ágon vannak dán királyok, skót királyok, bajor, szász és brandenburgi hercegnők, szász választófejedelmek. Őt magát is fontos európai uralkodónak nevelik, egész gyermekora erre való készülés. Sokatmondó érdekesség, hogy Rotterdami Erasmus az *Institutio principis Christiani* című művével (Magyarul: A keresztény fejedelem neveltetése, Akadémiai Kiadó, 1992) eredetileg kifejezetten II. Keresztély tanításához is hozzá kívánt járulni. A könyv azonban nem hathatott rá, mert a tervezettnél jóval később készült el, nyomtatásban pedig a sors durva fintoraként pontosan ugyanabban az évben jelent meg (1532), amikor a királyt ellenségei elfogták és a sønderborgi várba zárták.

A fent említett dilemma megoldásához a fiataalkori évekkkel foglalkozó és az azokat követő fejezetek sem visznek közelebb. A király felnőtté válásakor, a nagypolitikában való megjelenésekor történik ugyan egy epizód, amely felfogható a vak szenvedély fütötte pusztító önfejlés első jelének, de akár ellenkezőképpen is értelmezhető, a nagy uralkodókra jellemző határozott önállóság megnyilvánulása-

nak. Miután trónra lépett (1513), fiatal kora ellenére sikerült tető alá hozni számára egy sokat ígérő házasságot (Habsburg Izabellával, I. Miksa német császár unokájával), a frigy előnyei azonban kútba estek, mert Keresztély nem volt hajlandó szakítani szeretőjével, Dyvekével. E történettel, valamint a szerető nem sokkal későbbi gyanús halálával, továbbá az azt követő jogszerűtlen kivégzéssel egyébként egy egész fejezet foglalkozik (168–192. o.), amelynek címe jellemzően: *Nordens Nero* (Észak Nérója). A következő: a királynő hozományát visszatartották, pedig a királynak nagy szüksége volt a pénzre, Svédországot arra erővel rákényszeríteni, hogy visszatérjen a Kalmári Unióba. II. Keresztély ugyanis a hatalomra lépésekor dán és norvég király, de a svéd trónnak csupán várományosa. A kilencedik fejezet (*Kunsten at skaffe penge*, A pénz felhajtásának művésze, 192–218. o.) a királyt viszont a másik oldaláról, az eszközeivel élni tudó, észszerűen cselekvő, következetes vezetőként mutatja. A hazai termékek kereskedelmének támogatásával (a Hanza-városok rovására) és a hitelezők pénzének háborús célokra történő igénybe vételével tulajdonképpen apja, János király politikáját folytatta, de sokkal hatékonyabban. Szövetkezett a Fuggerekkel, és Koppenhágát európai szintű, virágzó kereskedővárossá fejlesztette. És itt már az események, intrikák, konfliktusok kellős közepében vagyunk (218–241. o.). Svédország évtizedeken át hol diplomáciailag, hol nyíltan ellenállt a fennhatóságra irányuló dán törekvéseknek. János király is, és maga II. Keresztély is jóformán egész uralkodása alatt háborúzott Svédországgal. A dán király minden erejével az ellenállás végleges megtörésére s ezáltal a három északi ország egységének megteremtésére törekedett, és az abszolút királyi hatalom megszilárdításának keretében a korabelinél jóval korszerűbb társadalmi-gazdasági modellt képzelt el és készült kialakítani, amelyben (többek között) a parasztságnak nagyobb önállóságot és a svéd nemességnek kevesebb előjogot szánt. Nem csoda, hogy szép számmal akadtak ellenségei. A legádázabbak Sten Sture vezetésével elfogták a dán érseket Uppsalában, és a király ellen összpontosították erőiket (242–246. o.). Hároméves háború következett, amelyet Keresztély nyert meg. 1520 februárjában a döntő csatában, a svédországi Mälaren-tó jegén maga

Sten Sture is életét vesztette. Ezzel – úgy látszott – elhárult minden akadály a király nagyra törő terveinek megvalósítása elől. Nem így történt. A stockholmi vérfürdővel a 12. fejezet foglalkozik (*Kaetter-processer uden pave*, Eretnekperek pápa nélkül, 265–286. o.). Győzelme után II. Keresztély végre Svédország királyává koronázta magát, amit nagyszabású ünnepség követett. Erre érkeztek a svéd katolikus egyház, a nagypolgárság és az arisztokrácia legjelesebb tagjai, de a kiszabadított uppsalai érsek váratlanul előadott vádjai (összeesküvés, felségárulás) alapján sokukat letartóztatták. Rövid eljárás után a király (állítólag elvakult dühében) az összes vádlottat halálra ítélte. Máris megkezdődtek és másnap is tartottak a kivégzések, a hóhér 82 embert fejezett le.

Keresztély ezután három évig svéd király lehetett. Azután azonban nemcsak az ő királysága, hanem a Kalmári Unió is véget ért; Svédország elindult a függetlenség útján, Dánia a hanyatlásán, a király sorsa pedig lassanként beteljesedett (288–342. o.). Alighanem a szörnyű tett következményeként is, de más, prózaiabb okok miatt is. Elfogyott a pénze, ez népszerűtlen intézkedésekre sarkallta, adókat vetett ki, vámokat emelt. Mentő próbálkozásai sorra kudarcot vallottak, hiába utazott Németalföldre is, felesége hozományának kiadását nem sikerült elérnie annak bátyjánál, V. Károly hajthatatlan maradt. Svédországban is újabb lázadások törtek ki, végül a dán (jütlandi) nemesség is felmondta hűségesküjét, s Keresztély nagybátyját, Frigyet hívta a trónra Schleswig-Holsteinből. A hullámok összecsaptak a király feje felett. Ekkor, 1523-ban történt az a híres eset, amikor egyetlen éjszaka tucatszor hajózott ide-oda a Kis-Bælt tengersizoron, mert nem tudta eldönteni, vállalja-e a harcot vagy meneküljön. Mivel a hajnal a túlszoroson érte, elhagyta az országot. Az életrajz utolsó előtti fejezetének tárgya: a külföldön töltött évek és elfogatása (344–375. o.). Még egy kísérletet tett, hogy visszaszerezze koronáját. Nehezen toborzott serege azonban egy tengeri viharban elveszett. Ő Norvégiában kötött ki, ahol hódolattal fogadták, de nem sokáig lehetett biztonságban, mert hamarosan megjelentek a dán és a velük szövetséges lübecki hajók. A szabad távozás reményében (és ígéretével) megadta magát, de innen már csak a váröröngbe mehetett.

Az utolsó fejezet (Myte og virkelighed, Mítosz és valóság, 376–400.o.) visszakanyarodik az első fejezet kérdésfeltevéséhez, ezúttal már az elmondottak, az egész életút fényében. A mítosz: a király az indulatainak és szenvedélyeinek parancsolni nem tudó zsarnok volt. A valóság: egy királynak született, és valóban uralkodói kvalitásokkal bíró, maradandót is alkotó, de súlyos tévedéseket is elkövető, tragikus sorsú ember volt. A kegyetlen döntések a korban nem voltak egyedülállók. Machiavelli II. Keresztély trónra lépésének évében (!) 1513-ban írta az *Il Principe* című művét (legfrissebb kiadása magyarul: *A fejedelem*, ford. Lutter Éva, Budapest, Helikon, 2015.), amely bizonyosan jobban tükrözte a korszellemet és a politika igazi természetét, hiszen jóval nagyobb hatást gyakorolt a kortársakra és az utókorra, mint Erasmus fent említett, etikai megalapozottságú könyve. Mi tehát az igazság? A szerző szerint ma a király külföldi megítélői inkább az előbbi, a dánok pedig (így ő maga is) az utóbbi vélemény felé hajlanak. Akár így, akár úgy, az nem lehet vitás, hogy a király a saját korának egyik meghatározó alakja volt, akinek tettei a jövő alakulását is jelentősen befolyásolták. És a vér szerinti utódok? (404–407. o.) A királynő két lánygyermeket szült neki. Idősebb lányának nem volt gyermeke, de fiatalabb lányának, Krisztinának leszármazottjai között (hét generációra kitekintve) bőven találunk befolyásos, sőt, koronás főket: bajor hercegeket, toszkán nagyhercegeket, francia királyokat, spanyol királyokat, német választófejedelmeket, német-római császárokat, sőt – Mária Terézia személyében – még német-római császárnőt is...

II. Keresztély valószínűleg nem olvashatta, így nem is okulhatott Erasmusnak a jó fejedelemről írt munkájából. De leveleket váltott és személyesen is találkozott a humanistával. Az egyik beszélgetésük során Lutherre és a wormszi zsinaton történetekre esett a szó (312. o.). Erasmus kifejtette, hogy Luther fellépését túlságosan gorombának és elhamarkodottnak tartja. A királyi válasz így hangzott: „Egyáltalán nem így van. Enyhe szerekl az ember semmire sem megy. Azok a gyógymódok a legjobbak és a leghatásosabbak, amelyek megrázzák az egész testet.”

Lars Bisgaard: *Christian 2. – En biografi* (II. Keresztély életrajza), Gads Forlag, Koppenhága, 2019. 447. o.

V. Tóth László